

ЎЗБЕК
ХАЛҚ
ИЖОДИ

КЎП ТОМЛИК

Кунтуғмиш

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ
АДАБИЁТ ВА САЊАТ НАШРИЁТИ

Тошкент — 1975

Айтувчи

ЭРГАШ ЖУМАНБУЛБУЛ ЎҒЛИ

Нашрга тайёрловчи

ҲОДИ ЗАРИФ

Нўғой подшоларидан Авлиёйи Қорахон деган бор экан, лақаблари Қиличхон экан, шу вақтнинг одамлари Авлиё ота дерди. Шул азизнинг бир ёлғиз ўғли бор эди, ундан бошқа боласи йўқ эди. Отини Кунтуғмиш тўра дер эди. Ўн тўртга киргунча илм-хунар, касб-камолот ҳосил қилиб, ўн тўртдан ўтгандан кейин, сипоҳилик ишларига юз келтириб, қилич чопмоқ, милтиқ отмоқ, чиришбозлик, кўпкаритозлик, найзадастлик, гаровбастлик ишларига кўшиш қилиб, қирқта йигитни ёнига олиб, гоҳ товга, гоҳ овга шикор қилиб юрар эди.

Шаҳри Зангар деган шаҳарнинг подшосининг отини Буврахон дер эди. Буврахоннинг икки вазири бор эди. Бировини отини Шоир вазир дер эди, бировини Тоҳир вазир дер эди, иккови ака-ука эди. Булар ирим қилиб ният қилиб эди: «Бизларга фарзанд берса, ўғил бўлса бир-бирига қўлқанот бўлсин, қиз бўлса дўст бўлсин».

Кунларда бир кун Шоир вазирнинг хотини қиз туғди, Тоҳир вазирнинг хотини ўғил туғди. Қизнинг отини Холбека қўйди, ўғилнинг отини Холмўмин қўйди. Лекин Холмўминнинг энаси қора босиб ўлди, ўғли этак остида қолди. Холбеканинг энаси эмизиб катта қилди. Булар ширхўра бўлиб, никоҳ юрмайдиган бўлиб қолди. Икки вазирнинг аввалги ваъдаларини шаҳарнинг одамлари эшигган эди. Мардуми шаҳар: «Холбека Холмўминнинг бахшандаси», — дер эди, сут эмишганини билмас эди. Аммо Холбека ўн тўртга киргандан

кейин... овозаси оламга кетди, донғи Доғистондан ўтди. Холбеканинг тавсиф-васиятини, ҳусн зеболигини эшитган подшо ва тўралар, полвон-ботирлар ҳар мамлакатдан, ҳар юртдан, ҳар диёрдан совчи қўя берди. Совчиларга Холбека: «Ҳар ким мени оламан деб келса, олдига нард ўйинини қўяман, ўйнайман, утса тегаман, утдирса сўяман»,— деб элга шуҳрат берди.

Ҳар тўра-катталар, хонзодалар Холбека билан нард ўйнаб утдириб, кўп кишиларни Холбека нобуд қилиб ўлдириб юборди. Шу мамлакатда Холбекага ошиқ бўлмаган одам қолмади. Кундан-кун Холбеканинг ҳусни зиёда бўлиб, шуҳрат-овозаси ортар эди.

Кунларда бир кун Холбека қирқ зинали кўшканинг устига чиқиб, оламни томоша қилиб ўтириб эди, шу шаҳарнинг подшоси Буврахон Холбеканинг жамолини кўриб, юз шайдойи дил билан ошиқи беқарор бўлиб, ихтиёрини қўлидан олдириб, дилида сабру қарори қолмай, аркига бориб, тушиб, бостириб, совчини қўя берди. «Тегса ҳам оламан, тегмаса ҳам оламан, бошқанинг келганини кўраман»,— деб одам юборди. Холбека жавоб айтди: «Подшо номардлик қилмасин, ўзидай подшоларга таъна-маломат бўлмасин. Менинг шу шартим, эшитмаган, билмаган одам йўқ. Аёл бўлсам ҳам қавлимдан қайтмайман, шоҳингдан қўрқмайман. Бизга ошиқ бўлган бўлса, келсин, нард ўйнасин, утса, тегаман; утдирса подшо деб сийламайман, сўяман, жонидан кечса бизга келсин»,— деб совчисини қайтарди. Совчи бу воқеаларни подшосига баён қилди. Подшо эшитиб ҳайрон-лол бўлиб, аркони давлатига қараб, улардан маслаҳат сўраб:— Э умароларим, э вазири доноларим, бу ишнинг охири қандай бўлади? Бориб нардини ўйнасак, утдирса, бизни шоҳ деб сийламаса, қўяйик десак, ишқибозлик ёмон бўлса, борса қўйсак, бир кун ўзбак-чўзбак, карвон-сарвон, қозоқми-сузоқми— биров келиб утиб олиб кетса, бу қандай бўлади?—деди.

Аркони давлат шу маслаҳатни айтди:—Тақсир подшойим, бунинг иложи шулки, бахтини боғланг, ҳеч ким Холбека деб отини айтолмасин, балки бу шаҳарга келолмасин, ўзи ҳам тўрг-беш йил ўтгандан кай¹, эр талаб бўлиб, сизга тегмай кимга тегади,— деб маъқул қилди.

¹ Кейин.

Подшо кўча, гузарларга жарчи қўйиб қичқиртдики: «Ҳар ким Холбека деб айтса, олти ой зиндонда боқдираман, суюгини тошга чақдираман, терисини тириклай сўяман, ичига сомон тиқдираман, икки кўзини ўяман, тепасига мойни қуяман», — деб қичқирта берди. Ҳеч кимнинг захраси йўқки, Холбека деб айтса.

Шу ўртада тўрт-беш йил ўтиб кетди. Холбека ҳам подшога бўйсунмади, қирқин қизи билан, неча турли нози билан даврини суриб ўтира берди.

Кунларда бир кун Холбека ноз уйқуда ётиб эди, бир туш кўрди: Чилтонлар ва мардон ғойиблар бир тонгда суҳбат қилиб ўтириб эди, бир чилтон келиб Холбеканинг руҳини олиб борди, биттаси келиб, Кунтуғмишнинг руҳини олиб борди. Чилтонлар тўй қилиб, Холбекани тўрага топширдилар. Иккови бир тўшакда ётиб, бир-бировига сўз қотиб, Холбека сўради: «Сен кимсан, жой-манзилинг қайда, отинг кимдир?» Тўра айтди: «Отим Кунтуғмиш, отамнинг оти Авлиёйи Қорахон, отам Нўғойга подшо, Нўғой тўраси бўламан. Сен кимсан, отинг кимдир, юртинг қаерда?» Холбека айтди: «Отим Холбека, отамнинг оти Шоир вазир, юртим шаҳри Зангарда».

Иккови бир-бирови билан ўйнашиб тўрасининг узугини² Холбека олиб қўлига солди; Холбеканинг узугини тўра олиб қўлига солди. (Шу кеча Кунтуғмиш ҳам шундай бир туш кўрди.) Шу ишда иккови ҳам уйғонди.³

Тўра бир оҳ тортиб, бу дардини ҳеч кимга айтолмай, нигинга қараса, бошқа нигин; қоғозга муҳр қилиб босса, Холбеканинг оти чиқади.

Холбека ҳам уйқудан уйғониб, тўранинг ишқида илондай тўлғониб, асло ором-қарори қолмади. Бу ҳам узугини кўрса, ўзиники эмас; қоғозга босиб кўрса, Кунтуғмиш тўранинг оти чиқади.

Холбеканинг Баҳрагул деган канизи бор эди, аксари сирларини Баҳрагулга айтар эди. Баҳрагул Холбеканинг безовталигини англаб: — Ойбим, сени илгарилардай кўрмайман, хотирингнинг мушаввашлигини менга билдирсанг, танда жоним бор, тадорикини — иложини қилсам керак.

Холбека: — Э Баҳрагул, менга бир дард-е теккан,

² Шевада жузук.

³ Қўлёзмада уёнди.

иложи не бўлиши асло сира йўқ,— деб нигинни кўрса-тиб, кўрган тушларини Баҳрагулга бир-бир баён қилиб, яна айтди: — Бир сураткашни келтирсанг.

Баҳрагул олиб келди. Холбека ойим ўзининг суратини қоғозга наққошга солдириб, бир сандиқча тайёр қилиб, ичини мумлаб, сиртини тилло билан беркитиб, ўзининг сочидан бир тола соч олиб, тўранинг узугини ўзининг суратига ўраб, неча арзи ҳолларини ҳам арз қилиб, сандиқни қулфлаб, калитини сандиққа боғлаб (бир катта дарё шаҳарнинг ичидан ўтар эди), Холбека шаҳардан чиқиб, шу сандиқни сувга солиб: «Шу кўрган тушим раҳмоний бўлса, ошиқ-маъшуклик аввалдан пок бўлса, худоё худовандо, шу сандиқим сенга омонат, тўрадан бошқага тегмасин», — деб дарёга равона қилди. Фалакнинг синоати билан неча кун, неча вақтлар оқиб, ҳеч кимнинг қўлига тушмай, Нўғойга дохил бўлди. Энди тўрадан сўз эшитини.

Тўра қирқ йигити билан дарёнинг ёқасида шикор қилиб юриб эди. Тўранинг кўзига бир сандиқ кўринди. Йигитларига айтди: — От солиб олиб чиқинглар.

Йигитлар Кунтуғмишга арз қилдики: — Даладан ҳар нарса қўлимизга тушса, сиз подшолик деб олиб кўясиз, биз хизматкорларингиз қуруқ қоламиз. Бу молни бир шарт билан олиб чиқамиз, тақсир, шу сандиқни бўламиз, ичини оласизми, ё тишини?

Тўра айтди: — Сизлар сайлаб олинглар.

Йигитлар бир-бирига қараб, иттифоқ қилиб: — Тиши тилла экан, бизлар тишини оламиз, — деди.

Тўра айтди: — Биз ичини оламиз.

Бир йигит от солиб олиб чиқди. Қалити ҳам оғзида экан, очиб кўрдилар. Ичидан бир қоғоз чиқди, қоғозни ёзиб кўрса, Холбека ойимнинг тўлган камоли, ойдай жамоли мунаввар бўлиб турибди. Шаҳзода кўрган ҳамано тушида кўрган маҳбубини таниб, ички дардини ҳеч кимга айтолмай юрган эди, суратини кўргандан қай, осанг, устига посанг, ҳазор устига понсад бўлиб, бир ишқи юз бўлиб, тоқат келтиролмай, беҳуш бўлиб йиқилди. Қирқ йигит шошиб, дами ичига тушиб, ақлидан адашиб, бариси чувлашиб, тўрани ўртага олиб, ҳай-ҳайни солиб: — Кўзингни оч! — деди. Тўрани асло ўзига келтиролмади. Охир икки отга саража қилиб, манзилга олиб келдилар.

Қорахон бечора ёлғиз фарзандини бу ҳолда кўриб,

ёқасини пора-пора қилиб, қушночни олиб келиб қоқдириб, бахшини олиб келиб боқдириб, муллани олиб келиб ўқитиб, эшонни олиб келиб ҳалқа қилиб қарата берди. Уғлига асло наф қилмади. Қорахон подшо ўглининг олдида бетоқат бўлиб: — Нега кўзингни очиб гапирмайсан? — деб шунча илтижо қилди, ўгли билмади, шу қушночлардан бир айёри бор эди. Тўранинг вужудидан касал топмай, ишқдан гумон қилиб, подшога айтди:

— Сиз далага чиқиб туринг.

Қушноч қирқ йигитини ҳозир қилиб, бир-икки-уч пиёла шаробни тўрага берди. Шаробнинг кайфи билан тўра кўзини очиб қараса, қирқ йигити йиғлаб, ўртага олиб ўтирибди. Тўра ишқ дардини пинҳон туюлмай, йигитларига қараб, бир сўз айтиб турибди.

Сўзи будир:

Боғ ичинда олма-анор истайдир,
Бўйи маҳбуб, мушки дилдор истайдир,
Қадрдонлар, бирга юрган бекларим,
Дўстлар-ай, кўнгил бир ёр истайдир.

Хизматимда юрган бас бир поралар,
Зулфи чин-чин, сатта қоши қоралар,
Кичикликдан бирга юрган жўралар,
Дўстлар-ай, кўнгил бир ёр истайдир.

Қаторда юк тортган норча лўкларим,
Душманга кетмагай ору кекларим,
Сирдошларим, валломатим, бекларим,
Дўстлар-ай, кўнгил бир ёр истайдир.

Бекларим, қилманглар бағримни кабоб,
Ғарибнинг кўнглини овламоқ савоб,
Эртароқ подшодан олинглар жавоб,
Дўстлар-ай, кўнгил бир ёр истайдир.

Қулоқ сонглар бу тўранинг тилига,
Булбул ошно бўлар боғнинг гулига,
Узларинг чоғланглар Зангар йўлига,
Дўстлар-ай, кўнгил бир ёр истайдир.

Алқисса, Қорахон подшо ўглининг дардини ишқдан билиб, кўнгли бузилиб, юрак-бағри эзилиб, қадди бу-

килиб, кўзидан ёши тўкилиб, ўғлига қараб, бир сўз ай-
тиб турибди:

Фалак пештоқидан учган юлдузим,
Улуғ дарёлардан чиққан қундузим,
Ҳар сўзингдан тандаги жон айлансин,
Не тиловман⁴ тилаб олган ёлғизим.

От чопмоққа қойим Хизирнинг даши,
Хизир Илёс доим марднинг йўлдоши,
Оч кўзинг, бошингни кўтар, ёлғизим,
Бир ёр учун ётармикан мард киши?

Дам шу дамдир, ўзга дами дам дема,
Шукур қилгин, давлатингни кам дема,
Бир ёр учун ётармикан мард киши,
Бир ёр бўлса, болам, ёрдан ғам ема.

Нўғойнинг қизини барин жийдирай⁵,
Санам қизлар қора зулфин туйдирай,
Бир ёр учун, болам, асло ғам ема,
Битта тугул, юзта сулувни суйдирай,

Узоқ йўлдан яхши тулпор чопилар,
Ёв кўрса, ботирлар қалқон жомилар,⁶
Битта тугул юзта сулув суйдирай.
Чин сулувлар Нўғойимдан топилар.

Эшитиб ол, бу отангинг сўзини,
Дўст-душманга тубан қилма юзини,
Йиғдирайин Нўғойнинг улли-қизини,
Обберай қизларнинг жоду кўзини.

Кўкрагимга солма қайғу-аламни,
Кўзлари қамбардай қоши қаламни,
Бир ёр учун асло, болам, ғам ема,
Обберай паридан ортиқ санамни.

Алқисса, Қорахоннинг бу сўзини ўғли эшитиб, йигит-
ларига буурди: — Кечаги қоғоздаги суратни отамга

⁴ Тилак билан.

⁵ Йиғдирай.

⁶ Епилар.

Lituz.com

**To'liq qismini
Shu tugmani
bosish orqali
sotib oling!**